

Psykologtidningen recenserar film

5 Psyk-tecken = Toppbetyg

Antichrist

En film som kommer att lämna många spår

Regi: Lars von Trier

En film som kommer att lämna många spår

Recension av Cecilia Hector

Lars von Trier har ett väl utvecklat sinne för PR. Hans senaste film har föregåtts av mängder av gratisreklam. Det har talats om splatterskräck, om kvinnoförakt, om fragmentering, bara för att nämna en del av det som gjort mig ovillig att se filmen. När man dessutom får höra att regissören själv lidit av djup depression under inspelningen sjunker mina förväntningar ytterligare – vad kan det bli för film av detta?

Jag får göra upp med mina fördomar illa kvickt. Filmen är indelad i kapitel, som så ofta i von Triers filmer och redan prologen tar andan ur mig: Under det att en sopran sjunger arian ur Rinaldo av Händel: *Lascia ch'io pianga*, visas i bild en erotisk scen som vi sällan skådat maken till. De båda älskande, spelade av Charlotte Gainsbourg och Willem Dafoe, befinner sig i ett så litet utrymme att deras kroppar tvinnas samman i en härva av lust medan tvättmaskinens centrifug bidrar till tempot. Här visar von Trier vad en mästare kan göra av något så överexploaterat som älskog på film. Under tiden vaknar sonen i barnkammaren, klättrar med en treårings hela nyfikenhet upp ur barnsängens skrank, ut på fönsterbrädan och med nallen dinglande i sin knubbiga hand tar han med ett lyckligt leende steget ut i luften, faller och slår i marken bland snöflingorna i underskön slow motion.

FÖRÄLDRARNAS PASSION utgör grogrund för en skuld som blir outhärdlig när det som inte får hända sker. Det är samma tema som redan Henrik Ibsen skildrar i *Lille Eyolf* – och är inte vilken försummelse som helst, föräldrarna har lämnat barnet oskyddat och i stället gått upp i varandras kroppar. Vare sig tröst eller försoning verkar möjlig efter detta. I von Triers drama har alla agerande genom att inte få egennamn, en

allmängiltighet som är av betydelse. Vi ska inte tro annat än att allt som sker, även sker i var och en av oss. Det är den verkliga skräck filmen förmedlar till oss. Det är också här många kritiker, för att inte tala om allmänheten, har gått i baklås: Blockerat sin mottaglighet genom psykiskt försvar mot det som annars skulle drabba oss oförsonligt.

Nästa Kapitel, "Smärta", visar hur moderns plåga förstenar henne. Hon blir inlagd och medicinerad tills maken som visar sig vara psykoterapeut beslutar sig för att hon i stället känslomässigt måste genomleva smärtan. Så långt kan vi vara med. Det verkar vara en kärleksfull tanke att de båda tillsammans ska ta sig igenom sorgen. Det är förstaeligt att makens terapeutiska kunskaper kommer till användning i deras privata liv tillsammans. Men hustrun har alldeles rätt i att påminna honom om att det alltid är oklokt att bedriva psykoterapi med sina närmaste. Vi brukar vara noga med det – vi bör inte ha någon tidigare kännedom om den person som vi tar oss an i psykoterapi eller analys. Filmens fortsatta berättelse utgör en praktfull illustration till faran i att negligera detta.

Hon anklagar honom för att han brukar ställa sig på avstånd och här gör han återigen precis det – han ställer sig utanför och gör henne till objekt för sin behandling. Det han skulle gjort var förstås (säger varje erfaren psykoterapeut) att tillsammans med henne sörja deras gemensamma förlust. Det är här vägen mot fördärvet anträds av paret.

Kvinnan finner sig motvilligt i behandlingen, samtidigt förstår vi att hennes hat både till sig själv och honom växer. Han menar att hon måste in i det som skrämmer henne mest och hon finner att deras sommarställe – Eden (!) är det ställe hon fasar mest för. Resten av handlingen utspelas därför på denna öde plats, där naturen ständigt hotar att ta över igen. Det är dessutom där hon varit ensam med sonen några sommarveckor för att slutföra arbetet med en avhandling om kvinnohistoria. (Här anar man spåren från Lars egen uppväxt där hans mor var en av Danmarks frontfigurer i 60-talsfeminismen.)

FILMEN HAR KALLATS skräckfilm och nog skildrar den skräck alltid. Men von Trier syftar inte helt enkelt till att skrämmas. Filmen är en berättelse om hur de inre fasorna tar överhanden och successivt för både filmfigurerna och publiken in i en psykotisk värld där symbolerna får liv. Mannen får syn på ett rådjur som håller på att föda ett dött kid. En nog så tydlig påminnelse om hans eget döda barn. Därefter ska hon gå över en bäck på en spång. Hon ryggar tillbaka och vägrar, kan inte. Men forcerar på hans uppmaning till slut bron. Det är första gången hon får känna triumfen av att klarat av något sedan barnets död. Samtidigt är det hennes intåg i den värld hon hoppats kunna glömma.

Naturen blir från och med nu en medspelare i dramat. Mannen bibehåller en viss kontakt med yttervärlden. Han har ett öppnat brev från obduktionen av barnet i fickan. När han till slut öppnar det finner han att man noterat en deformation i barnets ena fot. (Oidipus, "Svullenfot"!)

När han hittar ett foto från föregående sommar, då hustrun vistades i Eden ensam med sonen och på fotot ser att hon satt barnets kängor på fel fot, får han näring till sin omedvetna önskan att ge henne skulden för barnets olycka. Samtidigt väcker det minnen hos henne av hur hon mitt i sitt allt uppslukande arbete med sin kvinnohistoria hör barnets gråt och springer runt för att hitta honom. Det märkvärdiga är dock att gråten tydligen inte är barnets utan hennes egen fantasi. Pojken sitter nöjd i uthuset och leker. Hon har drabbats av skulden över att inte vara vid barnets sida, utan gå upp i sitt arbete. Ett arbete som sätter kvinnans belägenhet i fokus.

Härefter spårar hon (och möjligen även von Trier själv?) helt in på sin vanföreställning om sin och kvinnoväsendets inneboende ondska. Filmen lämnar allt realistiskt bakom sig

och skapar en ond dröm. Han försöker i terapeutiskt nit motbevisa henne, men hon tar till allt grövre medel för att övertyga honom. Den erotiska besattheten makarna emellan går från tröst till hatiskt utagerande. Hon krossar hans testiklar och låter hans blodiga säd fläcka henne. Hon genomborrar hans ben och förankrar honom med hjälp av en slipsten. Han lyckas med surrealistisk kraft släpa sig ner i rävens gryt för att undgå hennes sadism. Hon hittar honom och begraver honom där, hans får nytt liv och hon släpar upp honom igen. Han stryper henne och flyr genom skogen men överfalls av tusentals kvinnor som likt myror förtär honom. Vad är nu allt detta om inte en ond dröm sprungen ur skuld och hämndbegär?

I ett postskriptum ser vi åter barnet som nu bevittnar föräldrarnas samlag - den freudianska urscenen. Vad medför den? Barnet får sin första inblick i sitt eget ursprung och måste sedan dö? Den oidipala triangeln är bruten och kaos uppstår. En talande räv som påstår att nu råder kaos. Lars von Triers eget trauma gör sig påmint. Han har i en intervju berättat att han på moderns dödsbädd fick veta att hans far inte är hans verkliga far. Moderna hade avlat honom med en stor konstnär för att försäkra sig om att han skulle få konstnärliga gener. Ett falskspel och en manipulation utöver det vanliga. Vad har det inte kunnat inspirera regissören till?

ANTICHRIST HAR, precis som man kan förvänta sig, redan ställt till rabalder, Vatikanen fördömer den, kritiker lämnar salongen i vredesmod, folk på gatan skakar på huvudet och tycker filmen är obegriplig. Kaos råder. På Folkets bios Zita i Stockholm ordnade man en diskussionsafton med inbjudna psykoanalytiker för att reda ut begreppen. Återigen får vi konstatera att ska vi kunna förstå ett stort konstverk räcker inte vår kognitiva begreppsvärld till. Då får vi gå till läror med djupare rötter, som psykoanalysen. Antikrist är en film som kommer att lämna många spår och den kommer att diskuteras i många sammanhang – det är den värd.

Cecilia Hector

Filmskribent, psykoanalytiker
e-post: cecilia.hector@spray.se
Juni 2009